

Brevik, Johannesberg och Hagen

Bergkvara 6:1

Särskild arkeologisk utredning
RAÄ 35, 63:1-2, 135, 136, 137, 258, 259
Bergunda socken
Växjö kommun
Kronobergs län

Martin Hansson

Brevik, Johannesberg och Hagen

Bergkvara 6:1

Särskild arkeologisk utredning
RAÄ 35, 63:1-2, 135,136, 137, 258, 259
Bergunda socken
Växjö kommun
Kronobergs län

Martin Hansson

© 2011 KULTURPARKEN SMÅLAND

VÄXJÖ 2011

ISSN1403-2902

PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:

Kulturparken Småland, Box 102, 351 04 Växjö

ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Foto Martin Hansson Kulturparken Småland

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och historisk bakgrund	9
Fornlämningsbild	11
Syfte	13
Frågeställningar och vetenskapliga syften	14
Genomförande och metod	15
Utredningens resultat	16
Område I	16
Område II	19
Område III	26
Slutsatser, kunskapspotential och åtgärdsförslag	27
Utvärdering	30
Referenser	30
Tekniska och administrativa uppgifter	31
Bilagor	
Bilaga 1 Schaktbeskrivning	32
Bilaga 2 Anläggningsbeskrivningar	35
Bilaga 3 Fyndlista	37
Bilaga 4 Koordinatlista	38

Sammanfattning

Kulturparken Småland har genomfört en arkeologisk utredning i samband med att Kärnhem AB planerar för nya bostäder inom ett område väster om Norra Bergundasjön och norr om Bergunda kyrka. Utredningsområdet var ca 263 000 m² stort. Inom detta fanns sedan tidigare flera registrerade fornlämningar, RAÄ 35, 63:1-2, 135, 136,137, men dessa berördes endast genom inventering och i något fall förändring av gällande beskrivning i FMIS. Gränsen för den fossila åkermarken RAÄ 137 har också justerats. Förutom de tidigare kända fornlämningarna kunde ytterligare fornlämningar i form av tre boplatsoområden och en färdväg konstateras i området. Dessutom fanns här en slaggförekomst som dock bedömdes vara en övrig kulturhistorisk lämning. Om det blir aktuellt med markingrepp i de konstaterade fornlämningarna i samband med den kommande exploateringen bör detta föregås av arkeologiska förundersökningar.

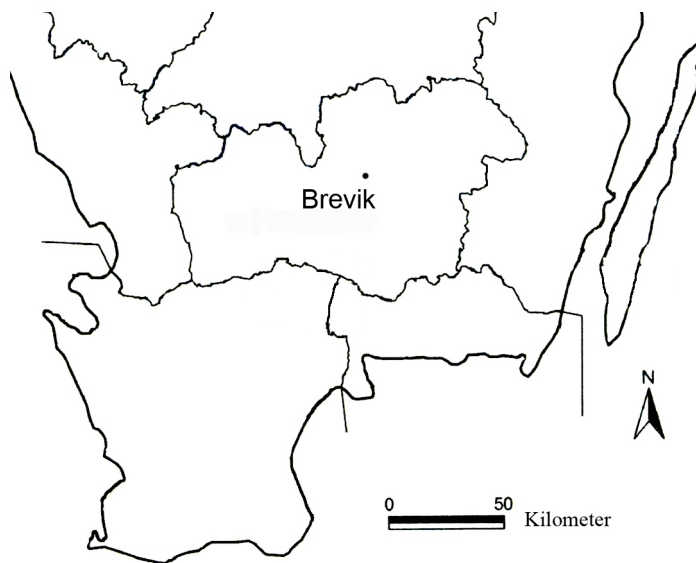

Fig. 1. Läget för utredningen.

Fig. 2. Utdrag ur topografisk kartan över Växjö. Utredningsområdets läge strax sydväst om staden markerat med rött.

Inledning

I månadsskiftet september/oktober 2011 genomförde Kulturparken Småland en arkeologisk utredning inom ett område väster om Norra Bergundasjön och norr om Bergunda kyrka (fig. 2). Utredningen gjordes i samband med att Kärnhem AB, som även bekostade utredningen, planerade för nya bostäder. Utredningsområdet var ca 263 000 m² stort och ingick som en central del av ett ännu större planområde. Gränsen för utredningsområdet pekades ut av Länsstyrelsen. Det planerade planområdet gränsade i väster till riksintresseområdet Bergkvara. Sedan urminnes tid har området lytt under Bergkvara gods och i området finns idag två bebyggelseenheter, Johannesberg och Hagen, som fungerat som torp under godset. Inom exploateringsområdet finns dock flera fornlämningar, RAÄ 35, 63:1-2, 135-137, vilka inte berördes av den aktuella utredningen. Utredningen var inriktad på att utreda fornlämningsförekomst i närområdet kring de kända fornlämningarna, samt i det område som ur topografisk synvinkel ansågs möjliga att hysa under mark dolda fornlämningar. Det faktiska utredningsområdet var därför ca 143 000 m² stort. Ansvarig för utredningen var Martin Hansson, som även utarbetat rapporten. I fältarbetet deltog även Nicholas Nilsson, Kalmar läns museum samt Per Holmgren, Kulturparken Småland.

Topografi och historisk bakgrund

Det aktuella exploateringsområdet var beläget på den östra sidan av en nord-sydligt löpande flack moränrygg som i väster avgränsas av Mörrumsåns dalgång och i öster av Norra Bergundasjön. Mitt på moränryggen löper idag riksväg 23, den landsväg som förbinder Växjö med Älmhult och går vidare ner mot Skåne. Den här vägen har sannolikt förhistoriska anor eftersom den på flera ställen, bland annat vid den nu aktuella platsen men även längre söderut som vid Hammaren, kantas av gravar från brons- och järnåldern (se Hansson 2007). På flera ställen kan äldre sträckningar till dagens riksväg hittas alldeles vid sidan av vägens nuvarande sträckning, bland annat omedelbart norr om exploateringsområdet. Platsens kommunikativa läge vid landsvägen mellan ån och sjön har således ”alltid” karakteriserat platsen.

Under historisk tid, sannolikt allt sedan mitten av 1300-talet och fram till idag, har det aktuella området tillhört godset Bergkvara. Bergkvara växte fram som medeltida storgods med ursprung i mitten av 1300-talet (Hansson 2005). Sättegården, borgen och herrgården Bergkvara ligger väster om Mörrumsån vid Bergkvarasjön. På de äldre historiska kartor som finns över Bergkvara från slutet av 1600-talet och början av 1700-talet kan man se landsvägens sträckning samt att det nu aktuella exploateringsområdet inte förefaller ha hyst någon bebyggelse förrän de båda torpen Hagen och Johannesberg etableras, troligen under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, då torpetableringarna runt Bergkvara var som mest intensiv (fig. 2,3).

Fig. 3. Utdrag ur 1683 års karta över Bergkvara med utredningsområdets ungefärliga läge markerat med rött.

Inom utredningsområdet varierade vegetationen betydligt, från öppen ängs- och betesmark, till igenslyade stormfällan och högstammig skog. Utredningsområdets norra del dominerades av tidigare åkermark tillhörande torpen Hagen och Johanneberg, åkermark som under 1970- och 1980-talen planterats igen med gran. Runt torpet Hagen fanns fortfarande öppen mark, tidigare åker som idag vuxit igen till ängsmark. För att möjliggöra utredningens genomförande hade all barrskog avverkats i områdets norra del inför utredningsstarten.

Den centrala delen av utredningsområdet, som huvudsakligen upptogs av den fossila åkermarken RAÄ 135 hade fram till stormarna Gudrun och Per åren 2005 och 2006 varit bevuxen med skog. Efter stormarna, då skogen i denna del föll, har de tidigare stormfällena slyat igen och här växte idag upp till 2,5 m högt med framför allt björksly. Under slyet fanns ett stort antal stubbar och rotvältor.

I anslutning till RAÄ 137 fanns däremot ett mindre höjdparti med högstammig skog som klarat de senaste årens stormar. Utredningsområdets allra sydligaste del bestod åter av igenslyade stormfällan med mängder av stubbar och rotvältor. Den sydvästligaste delen av utredningsområdet utgjordes av betesmark.

Fornlämningsbild

De fornlämningar som vid utredningens början fanns inom exploateringsområdet bestod av två områden med fossil åkermark, RAÄ 135 och 137, tre gravar, RAÄ 35, 63:1-2, samtliga belägna inom RAÄ 135, samt en skålgropsförekomst, RAÄ 136, belägen strax nordost om RAÄ 137. Den här typen av sammansatta fornlämningsmiljöer är vanlig i centrala Varend och många gånger förekommer även under mark dolda lämningar i anslutning till dessa (fig. 4).

Det största området med fossil åkermark, RAÄ 135 är cirka 200 x 250 m stort (N-S) och innehåller ca 100 röjningsrösen. Enligt beskrivningen i FMIS har området sannolikt varit betydligt större och fortsatt åt norr, väster och sydväst, men här har senare tidars odling utplånat alla synliga spår ovan mark. Rent topografiskt kan man utgå från att fornlämningen, som ligger på en flack moränplata, en gång fortsatt åt norr och täckt hela denna del av exploateringsområdet. Innan den skogsavverkning som skedde inför utredningen var den åkermark som fanns här fram till mitten av 1900-talet trädplanerad och omöjlig att tränga igenom.

Inom RAÄ 135 ligger också tre stensättningar (RAÄ 35, 63:1-2), med en antagen datering till yngre bronsålder/äldre järnålder. Gravarna indikerar att delar av den fossila åkermarken kan vara av samma ålder, men här finns säkerligen även yngre inslag av odling.

Det andra området med fossil åkermark, RAÄ 137, var enligt FMIS betydligt mindre, ca 100 x 75 m stort (N-S) och innehöll ca 20 röjningsrösen. RAÄ 137 är beläget

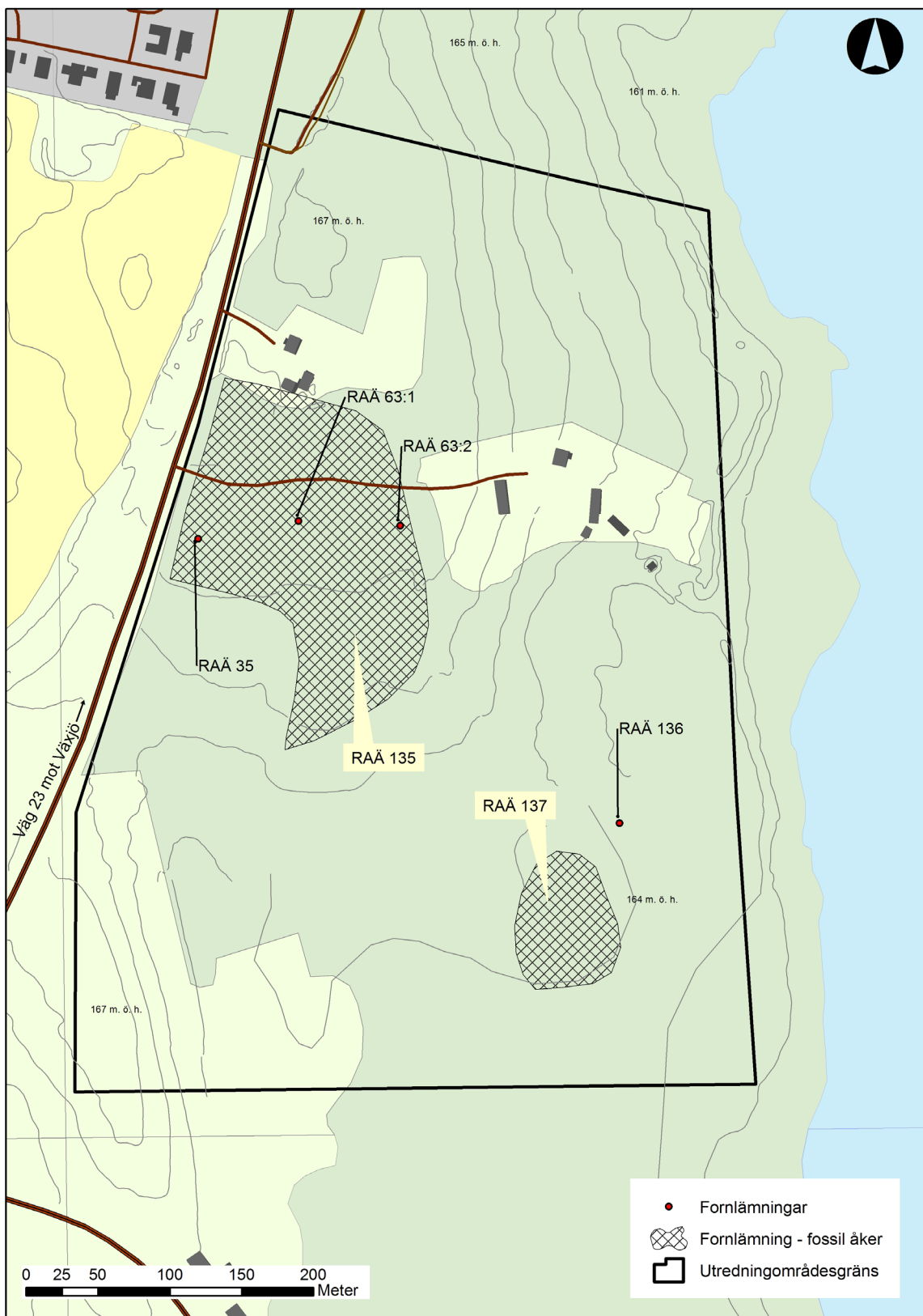

Fig. 4. Utredningsområdet med de sedan tidigare registrerade fornlämningarna RAÄ 35, 63:1-2, 135, 136 samt 137.

på en mindre höjdplata och visade sig vara betydligt större än vad som tidigare var känt (se vidare under resultat). Strax utanför den fossila åkermarken finns här en skålgropsförekomst, RAÄ 136. På en svag östsluttning ner mot Norra Bergundasjön finns ett större markfast block, 1,5 meter högt med två skålgropar. Kombinationen fossil åkermark, stensättningar och skålgropsförekomster är typisk för den yngre bronsålderns och tidiga järnålderns fornlämningsmiljöer i de centrala delarna av Varend.

Även utanför exploateringsområdet finns ett flertal fornlämningar registrerade. En del av dessa härrör från historiskt tid, exempelvis gårdstomterna i den numera i princip försvunna byn Bergunda (RAÄ 131) samt kvarnen och stenvalvsbron över Mörrumsån vid Örsled (RAÄ 30, 198). Men även förhistoriska fornlämningar kan hittas. I Räfte, ett par hundra meter nordväst om exploateringsområdet hittas en hållkista, RAÄ 33, som undersöktes av Knut Kjellmark på 1920-talet. Förutom gravfynd från yngre stenålder i form av en spjutspets av flinta och flintavslag visade fynden av brända ben att hållkistan återanvänts som gravplats, troligen under bronsålder. I Räfte finns även ett röse, RAÄ 34, och båda dessa lämningar ligger på moränryggens västra sida och vänder sig mot Mörrumsån. Även en bit söderut finns områden med fornlämnings- och gravar från sten-, brons- och järnålder (se Kjellmark 1932-44, Hansson 2007).

Mot bakgrund av platsens topografiska läge, på en höjdrygg mellan ån och sjön fanns det all anledning att misstänka att inte minst stenåldersboplatser kunde finnas längs både sjön och åns stränder. Dessa är dock inte synliga ovan mark och därför svåra att hitta. Att sjöarnas yta dessutom förändrats betydligt över tid, och under stenåldern troligen var betydligt högre än idag, gör problemet med att hitta stenålderns boplatser ännu större. I samband med en särskild undersökning av en boplatser med tillhörande gravar från brons- och järnålder vid Biskopshagen gjordes en mer övergripande landskapsanalys som visade att kring sjöarna runt Växjö har inga förhistoriska fynd påträffats under nivån 163 m ö h. Under denna nivå hittas inte heller några synliga fornlämningar. Dagens sjöstränder saknar stenåldersboplatser (se Kadefors 2006:6ff). Mycket tyder på att exempelvis Bergundasjöarna under stenåldern hade en betydligt högre vattenyta än idag, även bortsett från den sjösänkning som skedde på 1800-talet. Stenålderns strandlinje låg således någonstans kring 163 m ö h.

Syfte

Syftet med utredningen var enligt Länsstyrelsens kravspecifikation att fastställa huruvida fornlämningar som inte är synliga ovan mark berörs. Då utredningen skulle kunna ge underlag till Länsstyrelsens fortsatta hantering av ärendet var ambitionsnivån hög. Målgrupp för utredningen och dess rapport var Länsstyrelsen. Resultaten från utredningen ska också kunna ligga till grund för Länsstyrelsens fortsatta hantering av ärendet.

Fig. 5. Schaktning i skogsmarken öster om RAÄ 137.

Frågeställningar och vetenskapliga syften

Utredningen inriktades mot ovanstående bakgrund på att besvara följande frågeställningar:

- finns boplatzlämningar eller andra lämningar dolda under mark ?
- kan mesolitiska boplatser återfinnas längs Norra Bergundasjöns gamla strandlinje?
- kan några spår efter bebyggelse från historisk tid påträffas?

En övergripande frågeställning var att definiera fornlämningssmiljön i sin helhet och att om möjligt diskutera dess kunskapspotential.

Fig. 6. Inmätningen försvårades av vegetationen i området.

Genomförande och metod

Utredningen genomfördes huvudsakligen som en sökschaktsgrävning med traktorgrävare samt en kompletterande inventering. Sökchakten togs upp för att avgöra om det fanns under mark liggande boplatzlämningar eller andra anläggningar inom området. Då spåren av förhistoriska anläggningar ofta förekommer på olika nivåer i moränen, varierades schaktdjupet löpande. Alla schakt rensades med fyllhammare och ställvis med skårslev. Där stenåldersboplatser kunde misstänkas förekomma kompletterades schakten också med ett mindre antal provrutor i schakten. Ett begränsat antal anläggningar undersöktes genom profilgrävning med vedertagna metoder, för att säkerställa bedömningen av lämningarna som förhistoriska.

Inmätning av schakt, anläggningar och fynd skedde med hjälp av totalstation och registrerades i dokumentationsprogrammet Intrasis. Undersökta anläggningar renritades i skala 1:20. Profiliritningarna skannades och lades, tillsammans med utvalda digitala foton, in i Intrasis.

I samband med utredningen gjordes även en rekognoserande inventering, i syfte

att säkerställa avgränsningarna på de registrerade fornlämningarna. Inventeringen gjordes av Per Holmgren vid Kulturparken Småland.

Utredningens resultat

Inom exploateringsområdet fanns sedan tidigare de registrerade fornlämningarna, RAÄ 35, 63:1-2, 135, 136,137, som utgjordes av fossil åkermark, gravar och en skålgropsförekomst. Den aktuella utredningen resulterade i att ett antal nyfunna fornlämningar framkom. Dessa utgjordes av RAÄ 259, en färdväg, samt tre boplatsområden som här benämnd objekt I, II och III (fig. 17). Utöver det utvidgades även gränsen för den fossila åkermarken RAÄ 137 betydligt. Dessutom påträffades järnslag, RAÄ 258, en blästbrukslämning, som registrerades som en kulturhistorisk lämning. Totalt finns därmed tio fasta fornlämningar och en kulturhistorisk lämning inom exploateringsområdet.

Sökschaktsgrävningen omfattade de ytor som ansågs vara mest lämpliga ur boplatssynpunkt. Dessa ytor uppgick till cirka 110 000 m². Sammanlagt grävdes 57 schakt om totalt 2503 m², vilket motsvara en undersökningsyta om cirka 2,3 % av denna yta. Av de 57 schakten innehöll ett 20-tal förhistoriska boplatсанläggningar eller fynd. Schakten grävdes till ett djup mellan 0,15 och 0,4 meter. (Se schaktbeskrivning bilaga 1). Nedan beskrivs resultatet av sökschaktsgrävningen uppdelat på tre delområden.

Område I

I den norra delen av utredningsområdet, på den granplanterade f.d. åkern, norr om samt i omedelbar anslutning till torpet Hagen, var matjordstäckets förhållandevis tunt, 0,15-0,30 meter, ovan den grusiga, delvis sandiga moränen (fig. 7). På flera ställen kunde man i alven se spår efter den plöjning som skett i området. Enstaka mörkfärgningar framkom i flera schakt men vid undersökning visade sig dessa oftast vara stenlyft fyllda med matjord. Spritt i området framkom enstaka stolphål och härदार som visar att det funnits förhistorisk bebyggelse över stora delar av området, men den hårda plöjningen har gjort dessa lämningar fragmentariska. Dessa kan därför lämnas utan vidare åtgärd. Förutom boplatslämningar fanns även agrara lämningar i form av röjningsrösebottnar samt låga stenvallar. Dessa lämningar hör med största sannolikhet ihop med den odling som skett i området under 1900-talet och bedöms inte vara fornlämningar.

I områdets östra del, i anslutning till Norra Bergundasjöns strand framkom däremot en boplat. Inom ett ca 20800 m² stort område (260 x 87 - 100 m, N-S) framkom sammanlagt tolv anläggningar. I området grävdes åtta schakt (fig. 8) och i fem av dem påträffades anläggningar bland annat fyra härदार (A737, 971, 993 och 100), två kokgropar (A481, A964) och tre stolphål (A 686, 709, 964) (fig. 9). Anläggningarna låg inom ett stort område vilket gör det tänkbart att det handlar om lämningar efter

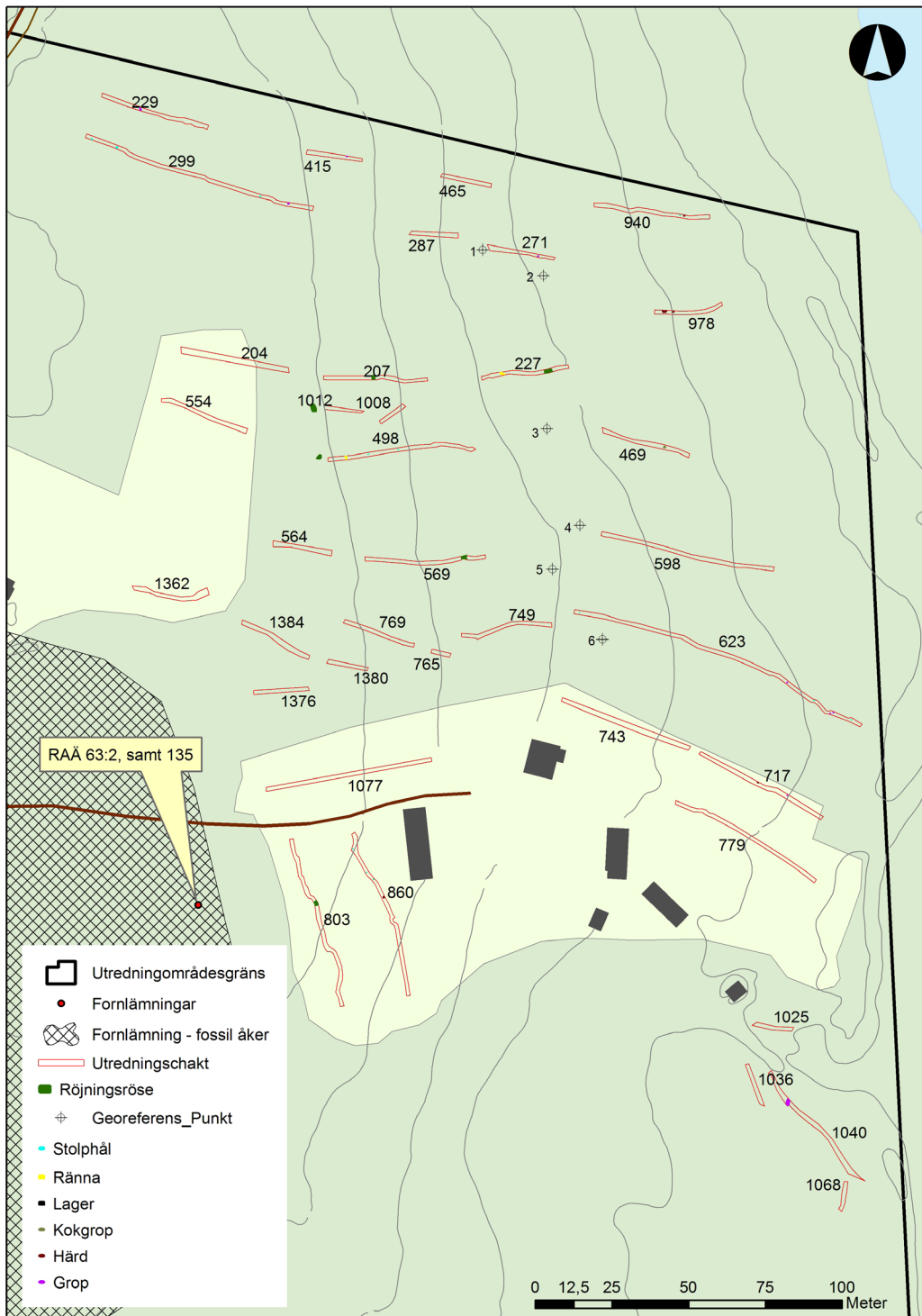

Fig. 7. Schakt och schaktnummer i område I i utredningsområdets nordöstra del.

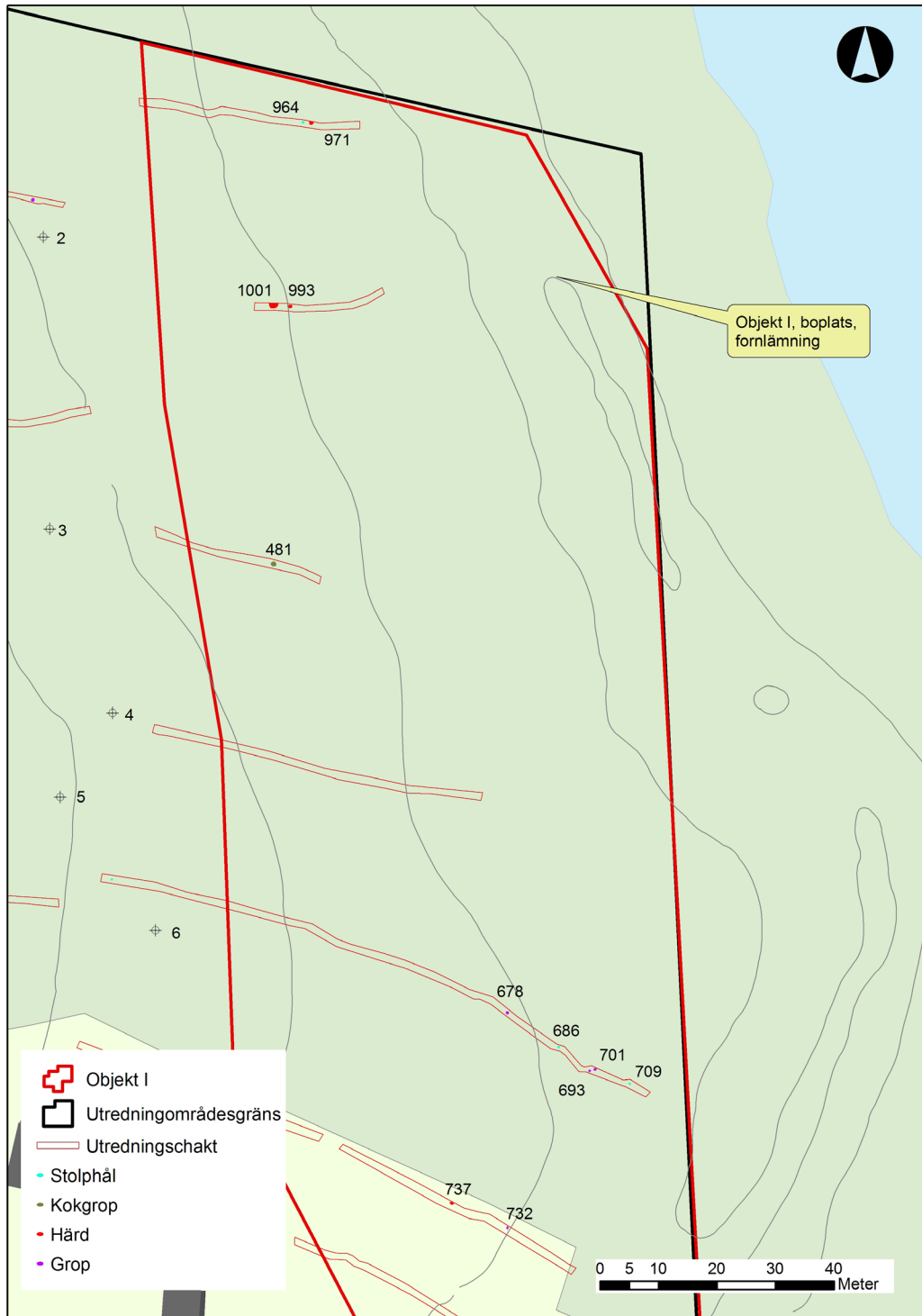

Fig. 8. Objekt I i den nordöstra delen av det norra området. Kartan visar schakt samt anläggningar med anläggningsnummer.

Fig. 9. Härden A737 i schakt 779 inom objekt I.

flera separata boplatser. Eftersom anläggningarna var distinkta undersöktes de inte och några fynd tillvaratogs inte vid schaktningen. Dateringen av bopplatsen är därför oklar. Boplatsoområdet har inte heller avgränsats inom ramen för den aktuella utredningen. Gränsen för objekt I på bifogade karta avser istället den yta som Kulturparken Småland föreslår som förundersökningsområde om en exploatering av området skulle genomföras. Det ska noteras att bopplatsen inom objekt I sannolikt fortsätter längre åt norr längs med Norra Bergundasjöns strand. Denna del av det tänkta planområdet ingick dock inte i det av Länsstyrelsen utpekade utredningsområdet.

Även på ängen mellan torpet Hagen och den fossila åkermarken RAÄ 135 framkom enstaka boplatzlämningar, bl a en tydlig härd (A929) och tre stolphål (A904, 912, 920 i schakt 860). Sannolikt ska dessa lämningar knytas till en boplatz som ligger inom RAÄ 135. Några ytterligare undersökningar av ängsmarken bedöms dock inte vara nödvändiga i denna del.

Område II

Område II var beläget i anslutning till den fossila åkermarken RAÄ 137. Fornlämningen låg på en mindre höjdpåsa som sluttade åt öster och söder (fig. 10). Omedelbart nordost om den fossila åkermark låg skålgropsstenen RAÄ 136.

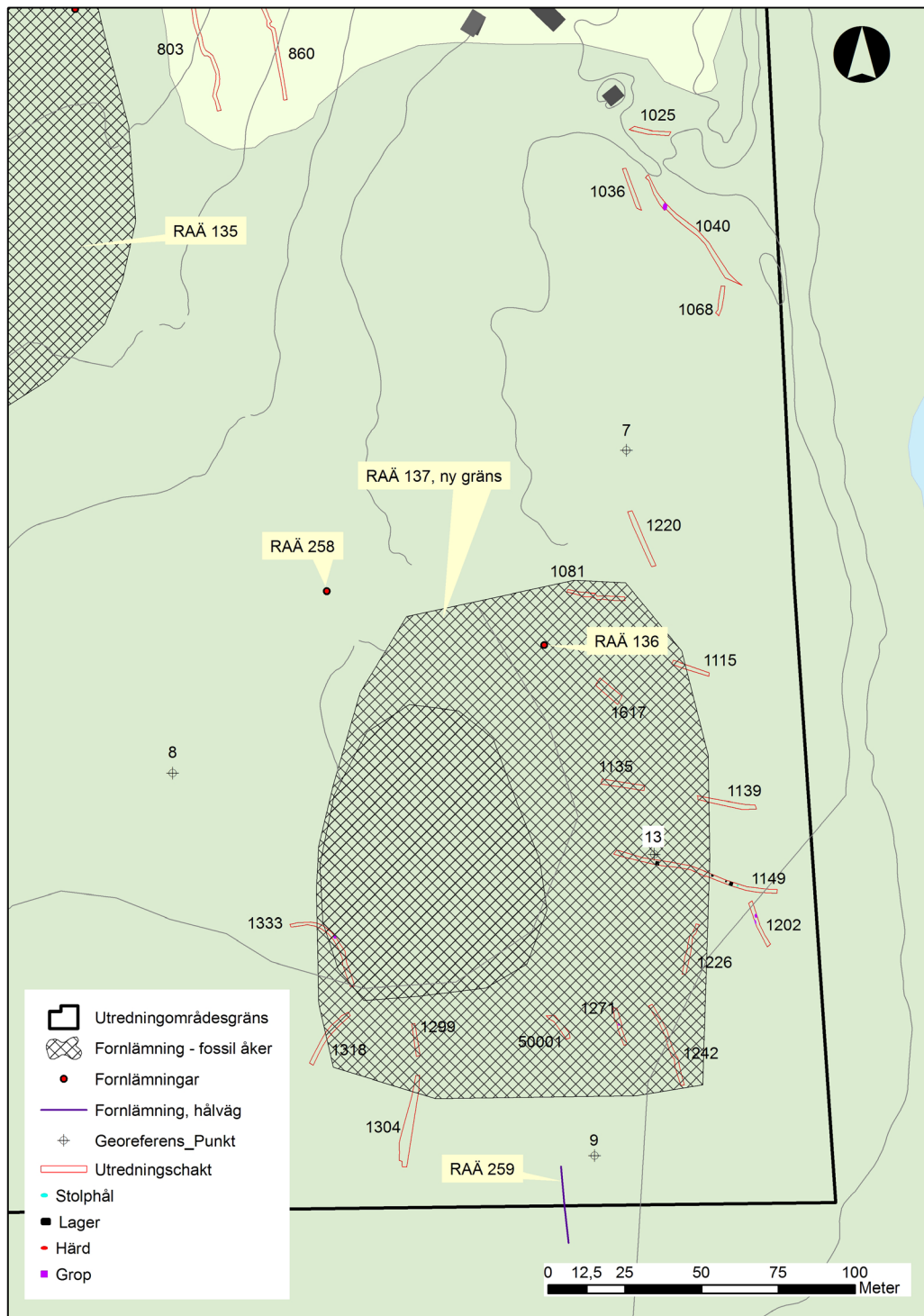

Fig. 10. Schakt och schaktnummer i område II i den sydöstra delen av området. Den nya utredningen av RAÄ 137 framgår av den skrafferade ytan.

Fig. 11. Ett delvis framschaktat röjningsröse i schakt 1115.

I väster sluttade höjden ned mot ett sankare parti. Den norra delen av område II var skogbevuxet med högstammig granskog, medan den södra delen bestod av ett igenslytat stormfälle. Sökschakt drogs i området nordost, öster och söder om den registrerade fornlämningen. Lagerföljden uppgick totalt sett till ca 0,25-0,35 meter, överst ett lager förna ovan ett lager med brunjord. Alven bestod av sandig, siltig morän som på sina ställen var rik på sten. I schakt 1081 samt 1115 framkom övertorvade röjningsrösen som visade att fornlämningen var betydligt större än vad som tidigare var känt. Framför allt var fornlämningen betydligt större åt öster och söder jämfört med vad som tidigare var känt. Fornlämningen är idag ca 225 x 90 meter stor och innehåller minst ett 40-tal röjningsrösen. Endast de röjningsrösen som påträffades i, eller i direkt anslutning till, sökschakten mättes in.

Söder om RAÄ 137 påträffades vid inventering en färdväg i form av en hålväg, RAÄ 259. Denna var ca 35 meter lång (NV-SÖ), 2 meter bred och 0,3 meter djup. Den norra delen av färdvägen, som är att betrakta som fast fornlämning, ligger inom utredningsområdet. Möjligen utgör den en fortsättning på den markväg som går genom området och som sannolikt har gamla anor. Färdvägens datering är oklar. Strax norr om RAÄ 137 hittades järnslag i den markväg som i nord-sydlig

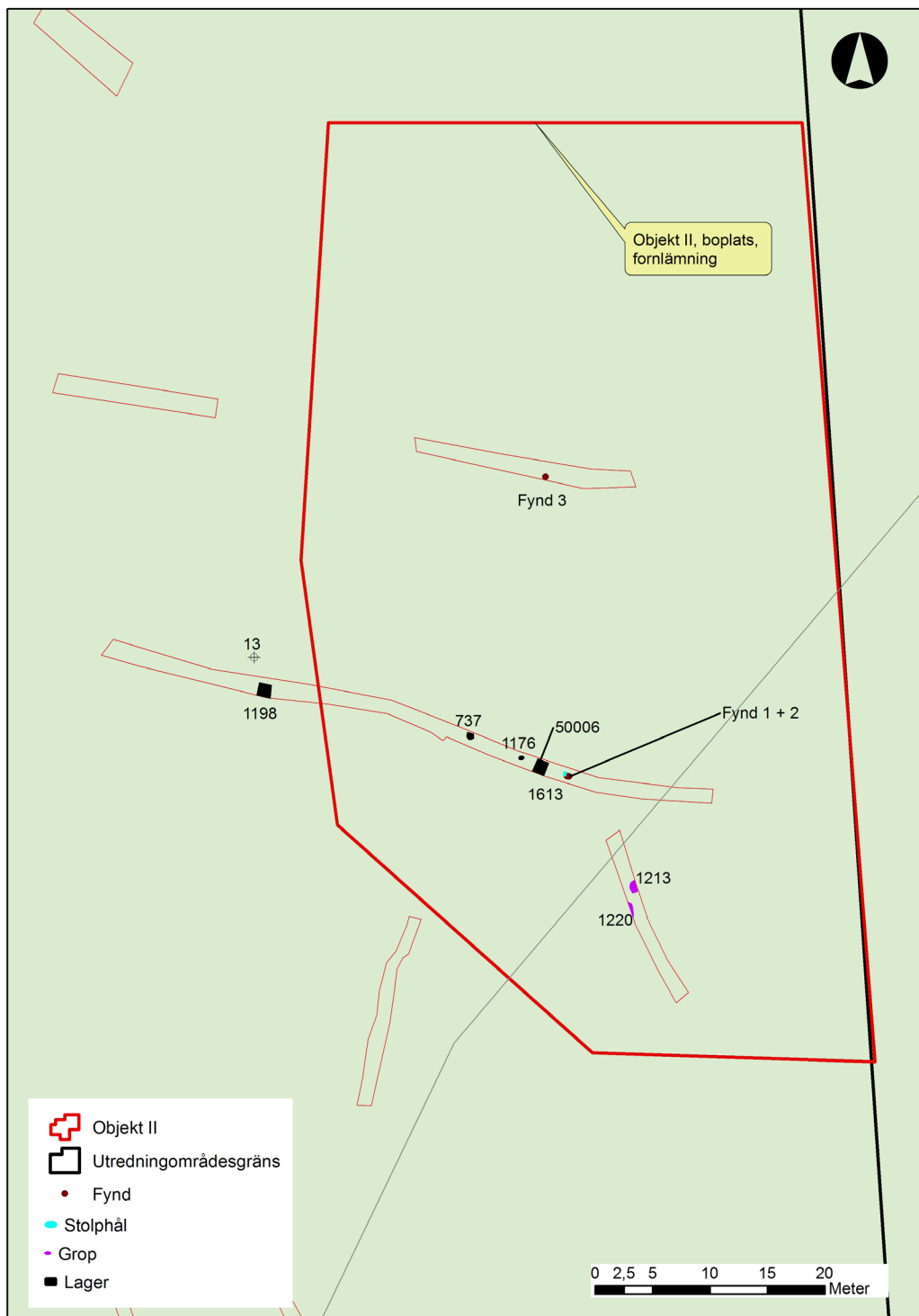

Fig. 12. Objekt II i den sydöstra delen av området. Schakt, anläggningar, anläggningsnummer samt inmätta lösfynd.

Fig. 13. Profil av stolphålet A1613 i schakt 1149 inom objekt II. Foto från öster

riktning gick igenom området. Markvägen innehöll påförd makadam och bland makadamstenarna hittades på en 15 meter lång sträcka förhållandevis rikligt med slag, 0,05 till 0,2 meter stor, mestadels tung fluten järnslag, men även enstaka bitar av lättare och mer porös slag. Allt tyder dock på att slaggen förts till platsen tillsammans med makadam och därför inte utgör rester efter en järnframställningsplats. Även förekomsten av stenkol i vägen antyder detta. Slaggen är registrerad som övrig kulturhistorisk lämning, RAÄ 258.

På östslutningen ned mot Norra Bergundasjön, delvis inom den fossila åkermarkens nya utsträckning hittades även en mindre boplats, objekt II (fig. 12). Denna var belägen cirka 190 meter söder om objekt I, på en platå i anslutning till Norra Bergundasjöns västra strand. Totalt upptogs tre schakt, spritt inom området. I ett av dem (1149) framkom fläckvisa rester av ett tunt, fyndförande lager, vilket utgjordes av brun silt i övergången mot den sterila moränen. Fynden utgjordes av ett flint- och två bergartsavslag (Fnr 1 och 2, bilaga 3). Ytterligare ett fynd i form av ett kvartsavslag framkom i schakt 1139 (Fnr 3). I två av schakten framkom även ett stolphål (A1613) (fig. 13) och två gropar (A1213, 1220). Boplatsen är att betrakta som fast fornlämning. Boplatsområdet har inte avgränsats inom ramen för den aktuella utredningen. Gränsen för objekt II på bifogade karta avser istället den yta som Kulturparken Småland föreslår som förundersökningsområde om en

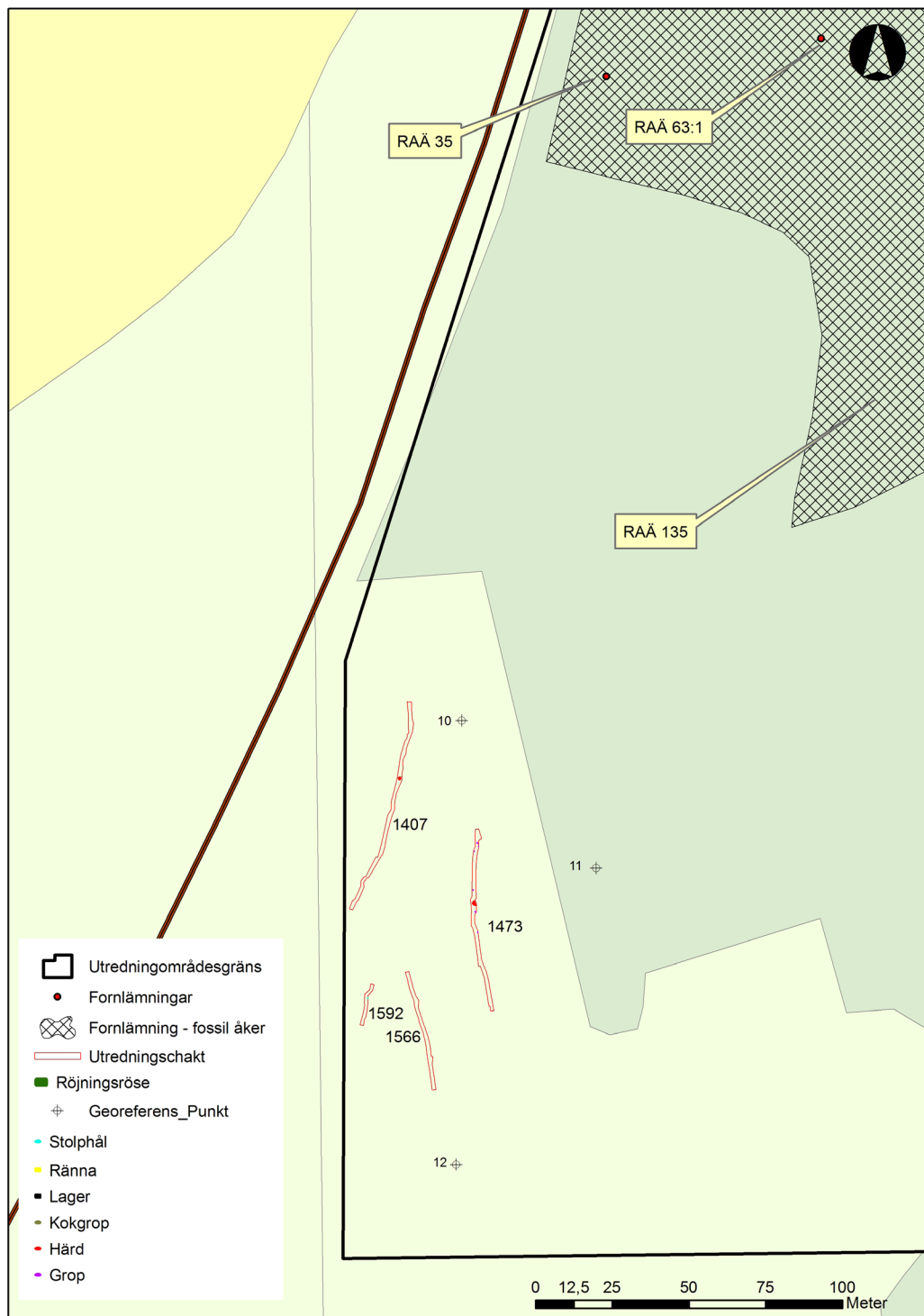

Fig. 14. Schakt och schaktnummer i området III i den sydvästra delen av utredningsområdet.

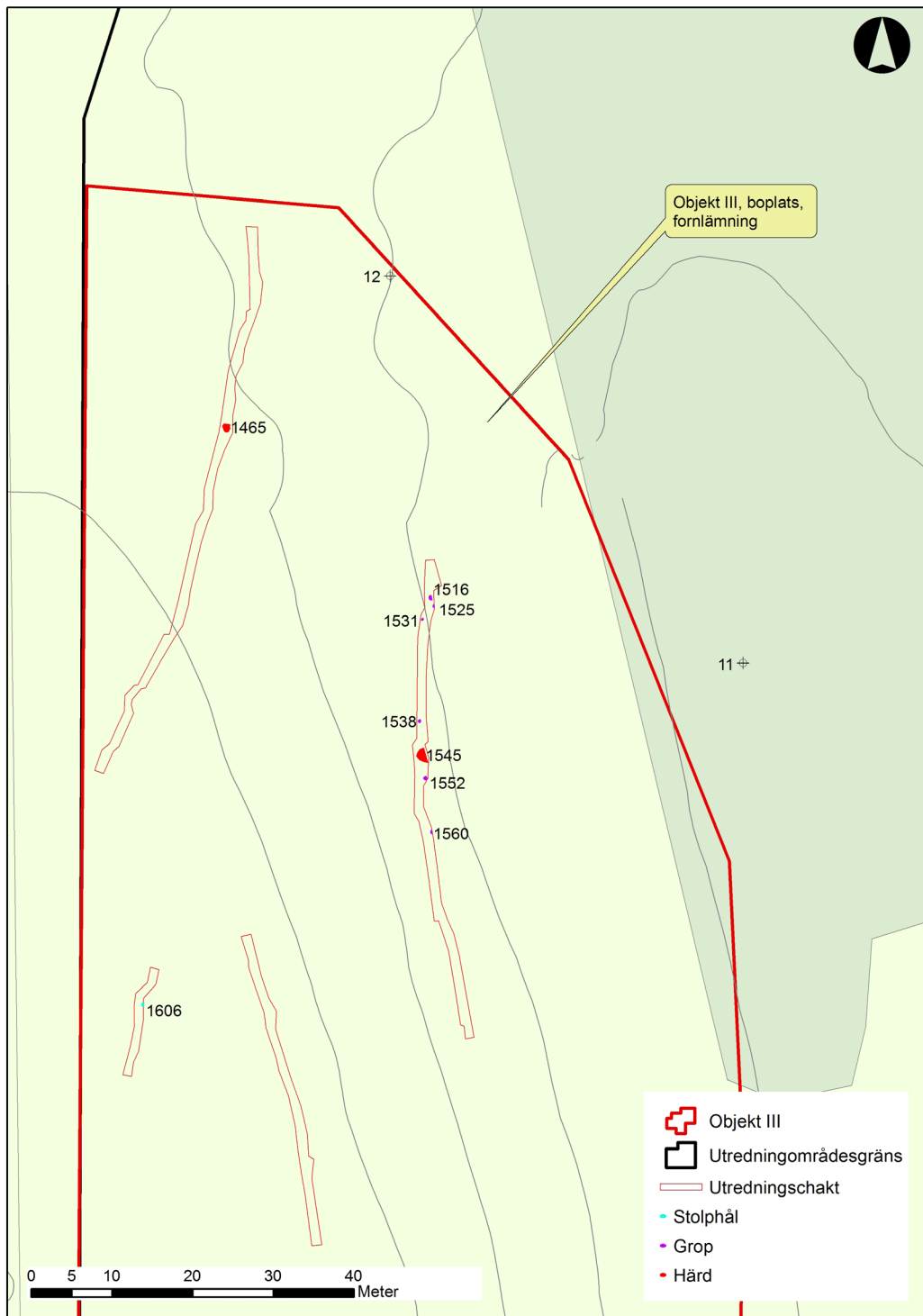

Fig. 15. Objekt III i den sydvästra delen av området. Schakt, anläggningar, anläggningsnummer.

Fig. 16. Härden A 1545 i schakt 1473 inom objekt III.

exploatering av området skulle genomföras.

Område III

Det tredje område som bedömdes vara lämpligt för boplatslämningar låg i utredningsområdets sydvästra del, i ett område som idag brukades som betesmark (fig 14). Här grävdes fyra schakt (1407, 1473, 1566, 1592) på en markerad höjdplata och dess östsluttning. Lagerföljden bestod av matjord av varierande tjocklek, 0,15-0,30 meter. Alven bestod av finkörning silt blandad med stora stenar. I tre av schakten framkom sammanlagt nio anläggningar i form av två härdar (A 1465, 1545), sex gropar (A1516, 1525, 1531, 1538, 1552, 1560) och ett stolphål (A1606), vilket visar att det även i detta område finns en boplats, objekt III (fig 15, 16). Flera av groparna kunde misstänkas vara härd- eller kokgropar. Eftersom anläggningarna var distinkta undersöktes de inte och några fynd tillvaratogs inte vid schaktningen. Dateringen av boplaten är därför oklar. Boplatens område har inte heller avgränsats inom ramen för den aktuella utredningen. Gränsen för objekt III på bifogade karta avser istället den yta som Kulturparken Småland föreslår som förundersökningsområde om en exploatering av området skulle genomföras. Det bör dock noteras att boplaten sannolikt fortsätter både söder och väster om det nu aktuella utredningsområdet.

Slutsatser, kunskapspotential och åtgärdsförslag

Utredningen har visat att det i området finns en rik och komplex fornlämningsmiljö som både innehåller agrara lämningar, gravar, boplatser och en färdväg (fig. 17). I dagsläget är dateringen av fornlämningarna och avgränsningen av boplatserna oklar, men sannolikt finns här lämningar från flera tidsperioder. De gravtyper som vi här har att göra med, ensamliggande stensättningar har en bred kronologisk dateringsram. Vanligtvis brukar det dock dateras till perioden bronsålder – äldre järnålder. Även den kringliggande fossila åkermarken tillhör med stor sannolikhet samma tidsperiod, även om man här får tänka sig att återupprepade röjningar för åkermark även genomförts under senare tidsperioder. Att uttala sig om boplatsernas datering och funktion utifrån utredningens resultat är betydligt vanskeligare. De strandnära lägena antyder dateringar till stenålder, men förekomsten av både flintavslag och bergarts- samt kvartsavslag inom objekt II antyder snarare att denna boplatser kan vara samtida med den fossila åkermarken. Bergartsavslag förefaller inte vara vanliga på mesolitiska eller neolitiska boplatser i södra Smålands inland.

Redan i undersökningsplanen diskuterades förekomsten av stenåldersboplatser längs med Norra Bergundasjöns strand. Att sjöns yta förändrats betydligt över tid, och under stenåldern troligen var betydligt högre än idag, gör problemet med att hitta stenålderns boplatser ännu större. I samband med en särskild undersökning av en boplatser med tillhörande gravar från brons- och järnålder vid Biskopshagen gjordes en mer övergripande landskapsanalys som visade att kring sjöarna runt Växjö har inga förhistoriska fynd påträffats under nivån 163 m ö h. Under denna nivå hittas inte heller några synliga fornlämningar. Dagens sjöstränder saknar stenåldersboplatser (se Kadefors 2006:6ff). Mycket tyder på att exempelvis Bergundasjöarna under stenåldern hade en betydligt högre vattenyta än idag, även bortsett från den sjösänkning som skedde på 1800-talet. Stenålderns strandlinje låg således någonstans kring 163 m ö h. De nu påträffade strandnära boplatserna i objekt I och II ligger båda på en nivå kring 162-164 m ö h, vilket således anknyter till tidigare påträffade boplatser längs med Växjöområdets sjöstränder. Det är fullt möjligt att dessa boplatser är mesolitiska, men även under senare perioder har bebyggelse varit lokaliserad längs strandkanten. De nu påträffade boplatserna har potential att ytterligare belysa denna problematik vid kommande undersökningar.

Den typ av sammansatta fornlämningsmiljöer i Växjötrakten som vi här har att göra med har vid flera tidigare undersökningar visat sig vara komplexa fornlämningsmiljöer. Ett typexempel är det tidigare förundersökta fornlämningsområdet vid Räfte (Lindman 2004). Även fornlämningsmiljöer utan inslag av boplatser har visat sig kunskapsmässigt mycket värdefulla. Som exempel kan nämnas undersökningarna vid Nylanda, Flathällamon, där man kunde konstatera att såväl odlingsmark, gravar, en skålgropsförekomst, samt indirekt även en vägsträckning, hade anlagts redan under bronsålder (Åstrand 2009). Att i

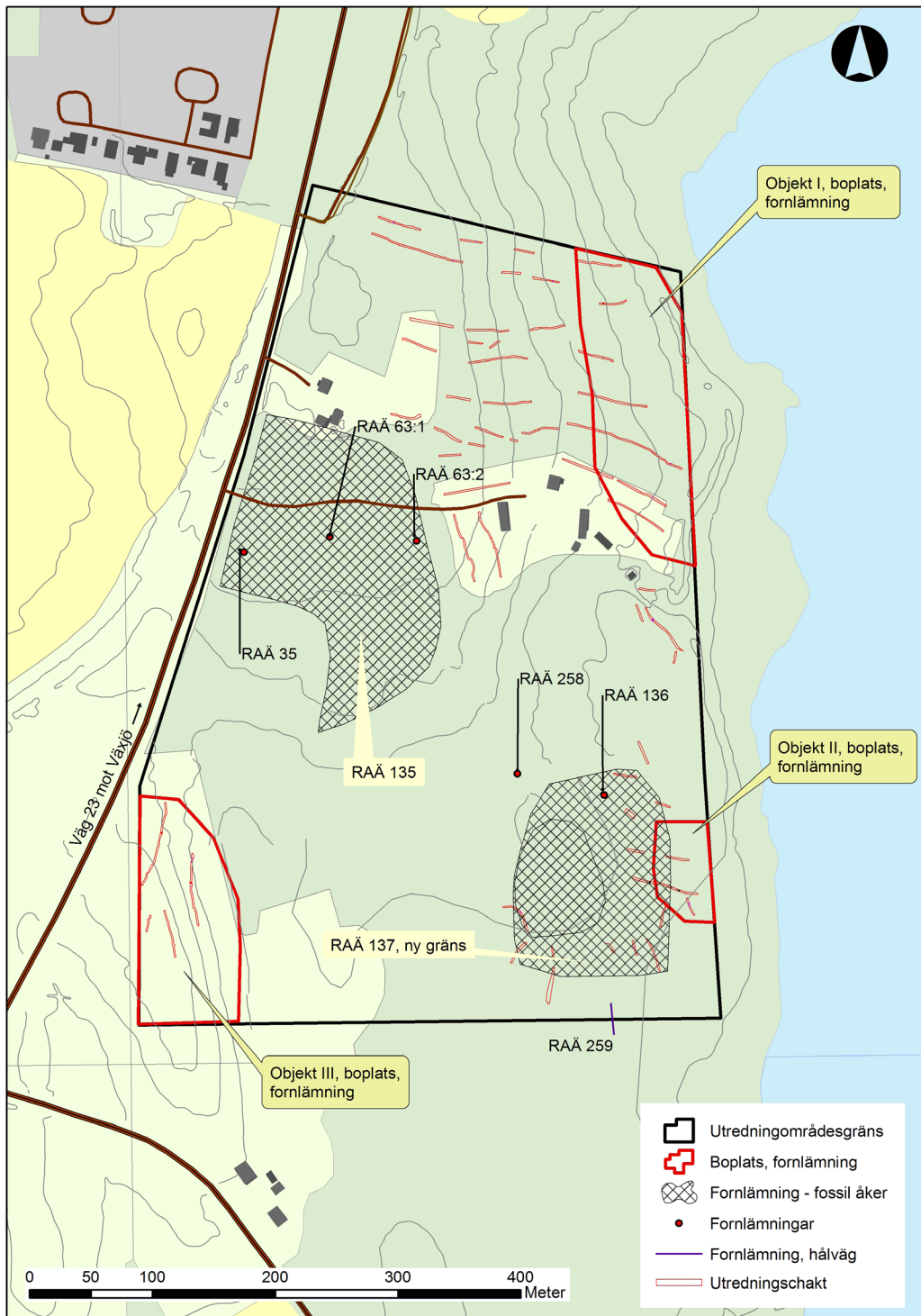

Fig. 17. Sammanfattande karta som översiktligt visar utredningens resultat.

dagsläget fullt ut bedöma den arkeologiska potentialen i områdets fornlämningar är inte möjligt innan förundersökningar genomförts. Redan i nuläget kan man dock konstatera att området hyser ett flertal olika kategorier av lämningar som på ett påtagligt sätt kan bidra till att öka kunskapen om skilda delar av mänskligt liv, sannolikt under flera delar av framför allt förhistorisk tid. Några bebyggelsepår från historisk tid, vilket diskuterades i undersökningsplanen, har inte påträffats. Om de påträffade fornlämningarna kommer att påverkas av kommande exploateringar rekommenderas att samtliga fasta fornlämningar förundersöks.

Områdets fornlämningar bidrar även till att höja landskapets generella värden. Genom att bevara så mycket som möjligt av områdets fornlämningar ökas områdets upplevelsevärde och sannolikt även attraktivitet. Möjligheterna att exempelvis bevara fornlämningar i olika typer av grönområden inom bebyggelsen bör tas tillvara. Ur bevarandesynpunkt kan områdets fornlämningar indelas utifrån hur välbevarade de är samt hur lätta de är att uppleva för allmänheten. Störst bevarandevärde ur upplevelsesynpunkt har den fossila åkermarken RAÄ 135 med tillhörande gravar RAÄ 35 samt 63:1-2. Kombinationen av åkermark och gravar höjer värdet på området, som säkerligen även hyser under mark dolda boplatlämningar. Även den fossila åkermarken RAÄ 137 med den tillhörande skålgropsstenen RAÄ 136 tillhör denna grupp av bevarandevärda fornlämningar. De nypåträffade boplatserna objekt I-III är dolda under mark och därmed omöjliga att uppleva. Ur denna synvinkel är deras bevarandevärde mindre. Även för den påträffade färdvägen RAÄ 259 kan bevarandevärdet sägas vara mindre. Lämningen täcker en liten yta och är ytterst diskret och svår att uppleva för allmänheten. De senare fornlämningarna bedöms således vara möjliga att ta bort efter vederbörlig arkeologisk dokumentation. Det senare är dock förknippat med kostnader för exploatören. För den påträffade slaggförekomsten, RAÄ 258, krävs ingen ytterligare dokumentation. Beslutande i ärenden som rör fortsatta arkeologiska undersökningar är Länsstyrelsen. Åtgärdsförslagen sammanfattas i nedanstående tabell.

Objektnr/RAÄnr	Typ av lämning	Åtgärdsförslag
RAÄ 35	Grav, stensättning	Bevarande/alt. förundersökning
RAÄ 63:1-2	Gravar, 2 st stensättningar	Bevarande /alt. förundersökning
RAÄ 135	Fossil åkermark	Bevarande /alt. förundersökning
RAÄ 136	Skålgropssten	Bevarande /alt. förundersökning
RAÄ 137	Fossil åkermark	Bevarande /alt. förundersökning
RAÄ 258	Slaggförekomst	Inga ytterligare åtgärder
RAÄ 259	Färdväg	Förundersökning
Objekt I	Boplats	Förundersökning
Objekt II	Boplats	Förundersökning
Objekt III	Boplats	Förundersökning

Det ska poängteras att två av de påträffade boplatsoverdelarna fortsätter norr respektive söder och väster om det utredda området (objekt I och III). Om exploateringen innebär att även dessa områden berörs av markingrepp bör även dessa tillkommande delar omfattas av kommande förundersökningar. Alternativt bör kompletterade utredningar genomföras.

Utvärdering

Syftet med utredningen var att klargöra fornlämningsförekomst inom det av Länsstyrelsen definierade utredningsområdet. Inom detta område fanns redan flera registrerade fornlämningar. Några undersökningar av fornlämningarna gjordes inte inom ramen för utredningen, som förutom tidigare registrerade fornlämningar kunde påvisa ytterligare fyra fornlämningar, en färdväg samt tre boplatser, samt en övrig kulturhistorisk lämning. Dessutom visade sig den tidigare registrerade fornlämningen RAÄ137 vara betydligt större än vad som tidigare var känt. I undersökningsplanen stadgades att 2-3 % av utredningsområdet skulle täckas av schakt. Resultatet visade att 2,3 % av den yta som antogs hysa boplatslämningar har varit föremål för schaktning. Förekomsten av under mark dolda lämningar har klarlagts och frågan om mesolitiska boplatser har diskuterats, precis som förekomsten av bebyggelsespår från historisk tid.

Referenser

Hansson, M. 2005. Gods, människor och landskap. Bergkvara under 700 år. *Smålands museum rapport 2005:23*.

Hansson, M. 2007. En gammal grävning, ett kulthus och ett antikvariskt problem. I *Gropar och monument. En vänbok till Dag Widholm*. Red J Goldhahn. Kalmar Studies in Archaeology IV.

Kadefors, O. 2006. Boplatser i kvarteret Biskopshagen. Särskild arkeologisk undersökning. RAÄ 358, Växjö sn. *Smålands museum rapport 2006:51*.

Kjellmark, K. 1932-44. Värends fornminnen. Artikeln Bergunda.

Lagerås, P. 2007. Medeltida kolonisation och ödeläggelse i norra Skåne. I *Utmarker, gårdar och människor. Om järnålder och medeltid i sydvästra Småland*. Red M Hansson. Smålands museum.

Lindman, G. 2004. Fornlämningar i Räfte industriområde – ett komplext odlings- och bosättningsområde i skogsmark. I: Häggström, L. (red.) Vårt kunskapsskaffereri i skogen. Rapport från seminariet Komplexa fornlämningsmiljöer i skogsmark, Jönköping 22–23 oktober 2003. *Tidskrift. Arkeologi i sydöstra Sverige* 2004:4.

Skoglund, P. 2006a. (red). Inlandsarkeologi. Vetenskapligt program för uppdragsarkeologin vid Smålands museum. *Småland museum rapport 2006:23*.

Åstrand, J. 2009. Flathällamon- ett kulturlandskap från bronsåldern invid Växjö flygplats. *Smålands museum rapport 2009:20*.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-1844-11 (2011-06-22)
Kulturparken Småland dnr:	2011-110-00196
RAÄnr:	35, 63:1-2, 135, 136, 137, 258, 259
Socken:	Bergunda
Kommun:	Växjö
Län:	Kronoberg
Plats:	Bergkvara 6:1
Undersökningstid:	2011-09-26-2011-10-10
Personal:	Martin Hansson, Kulturparken Småland Nicholas Nilsson, Kalmar läns museum Per Holmgren, Kulturparken Småland
Läge:	Fastighetskartan, blad 63E0i SV, Bergunda
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Koordinater:	x 6302665 y 484122
Dokumentation:	Mätdata, digitala fotografier, handritade planer och sektioner och fynd förvaras på Smålands museum

Bilaga I

Schaktbeskrivning

Id =204 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund sitig grusig morän.

Id =207 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig morän.

Id =227 Matjord 0,3-0,4 m tjockt. Undergrund grusig silt

Id =271 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig morän.

Id =287 Matjord 0,3 m tjockt. Undergrund siltig/grusig morän.

Id =299 Matjord 0,3 m tjockt. Undergrund silt/grusig morän.

Id =415 Matjord 0,3 m tjockt. Undergrund grusig siltig morän.

Id =429 Matjord 0,25-0,35 m tjockt. Undergrund grusig siltig morän.

Id =465 Matjord 0,3-0,4 m tjockt. Undergrund grusig morän. Inga anläggningar.

Id =469 Matjord 0,2-0,35 m tjockt. Undergrund grusig morän.

Id =498 Matjord 0,2-0,4 m tjockt. Undergrund grusig silt.

Id =554 Matjord 0,15-0,2 m tjockt. Undergrund grusig silt, småsten, sand. Hårt plöjt.

Id =564 Matjord 0,15 m tjockt. Undergrund grusig siltig morän.

Id =569 Matjord 0,25-0,35 m tjockt. Undergrund siltig grusig morän.

Id =598 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig, stenig morän.

Id =623 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig morän.

Id =717 Matjord 0,15-0,25 m tjockt. Undergrund grusig, siltig morän.

Id =743 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund siltig morän.

Id =749 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig, sandig morän.

Id =765 Matjord 0,2-0,25 m tjockt. Undergrund grusig sandig morän.

Id =769 Matjord 0,2-0,25 m tjockt. Undergrund grusig sandig morän.

Id =779 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund sandig/grusig/siltig morän.

Id =803 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig, sandig morän.

Id =860 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig, sandig morän.

Id =940 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund av grusig siltig morän.

Id =978 Matjord 0,2-0,2 m tjockt. Undergrund stenig, grusig sandig morän.

Id =1025 Grässvål + matjord 0,15-0,2 m tjock. Undergrund grusig morän.

Id =1036 Grässvål + matjord 0,2-0,3 m tjock. Undergrund grusig morän.

Id =1040 Grässvål + matjord 0,2-0,3 m tjock. Undergrund grusig, stenig morän.

Id =1068 Grässvål + mylla 0,2-0,3 m tjock. Undergrund stenig, grusig morän.

Id =1077 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund grusig, sandig morän.

Id =1081 Förna 0,1 m tjock, 0,2-0,3 m brunjord. Undergrund grusig morän.

Id =1099 Förna 0,1 m tjock, brunjord 0,10-0,15 m tjock, Undergrund grusig morän.

Id =1115 Förna 0,1-0,15 m tjock, brunjord 0,15-0,2 m tjock. Undergrund grusig morän.

Id =1202 Förna 0,1-0,15 m tjockt, inklusive svart torvigt lager med rikligt med träko. Brunjord 0,1-0,15 m tjock, Undergrund grusig morän.

Id =1226 Förna 0,1 m tjockt, inklusive svart torvigt lager med rikligt med träkol, brunjord 0,1-0,15 m tjock. Undergrund grusig, stenig morän.

Id =1242 Förna 0,1-0,15 m tjock, inklusive svart torvigt lager med rikligt med träkol, brunjord 0,1-0,15 m tjock. Undergrund av grusig, stenig morän. Norr om röjningsröse 1261 var marken tydligt stenröjd.

Id =1271 Förna 0,1-0,15 m tjock, brunjord 0,1 m tjock. Undergrund siltig, grusig morän.

Id =1299 Förna 0,1-0,15 m tjock, brunjord 0,1-0,15 m tjock. Undergrund grusig siltig morän.

Id =1304 Förna 0,1-0,15 m tjock, brunjord 0,1-0,15 m tjock. Undergrund siltig, grusig morän.

Id =1318 Förna 0,1-0,15 m tjock, brunjord 0,15 m tjock. Undergrund siltig, grusig morän.

Id =1333 Förna 0,1-0,15 m tjock, inklusive svart torvigt lager i dess nedre del. Brunjord 0,15 m tjock. Undergrund siltig morän med större stenar.

Id =1135 Förna 0,15 m tjock, brunjord 0,15 m tjock. Undergrund grusig morän.

Id =1139 Förna 0,15 m tjock, mycket träkol i den undre delen, brunjord 0,15 m. I övergången mot alvenett gråbrunt lager silt, ca 0,03-0,05 m tjockt (jfr 1149).

Id =1149 Förna 0,1-0,15 m tjock, brunjord 0,1-0,2 m tjock. I schaktets östra del, öster om 1184, ett gråbrunt lager silt i övergången mot undergrunden. Fynd av flinta. Undergrund grusig, siltig morän.

Id =1362 Matjord 0,2-0,3 m tjockt. Undergrund siltig, grusig morän.

Id =1407 Matjord 0,15-0,25 m tjock. Undergrund stenig siltig morän. Rikligt med stora stenar över 0,5 m.

Id =1473 Matjord 0,25-0,3 m tjock. Undergrund av stenig, siltig morän.

Id =1566 Matjord 0,15-0,25 m tjock. Undergrund av stenig, siltig morän.

Id =1592 Matjord 0,15-0,25 m tjock. Undergrund steig, siltig morän.

Id =1617 Förna 0,15 m, brunjord 0,15-0,2 m. Undergrund grusig morän.

Id =50001 Förna 0,1 - 0,15 m tjock, Brunjord 0,1 m tjock. Undergrund grusig morän.

Bilaga 2

Anläggningsbeskrivningar

Id =250 Ränna, 1,3 x 0,8 m stor, 0,08 m djup. Fyllning av gråbrun siltig morän. Rännan tvärs över schaktet. Fönsterglas påträffades ytligt i fyllningen.

Id =260 Stenlyft, 0,9 x 0,8 m stor, 0,22 m djup. Fyllning av gråbrun matjord. Enstaka sten, 0,1- 0,2 m stora i ytan.

Id =267 Röjningsrösenbotten, ca 2,5 - 3 m i diameter. Ej undersökt.

Id =280 Grop, 0,6 x 0,4 m stor, 0,2 m djup. Fyllning av gråbrun, något sandig silt.

Id =337 Grop, 0,68 x 0,55 m stor, 0,20 m djup. Fyllning av gråbeige silt.

Id =346 Stolphål, 0,30x0,20 m stor, 0,10 m djup. Fyllning av svartbrun, något sotig silt.

Id =360 Stenlyft, 0,23x0,134 m stor 0,05 m djup. Brungrå moränfyllning.

Id =369 Stenlyft, 0,20 m i diameter, 0,05 m djup. Brungrå matjord.

Id =376 Stenlyft, 0,25 m i diam., 0,05 m djup. Brungrå matjord. Stenlyft.

Id =383 Stenlyft, 1,15x1,05 m stor, triangelformad brungår färgning med ytligt liggande sten, 0,1-0,2 m stora. Tunt skikt av jord. Stenlyft.

Id =391 Stenlyft, 0,5x0,26 m stor, 0,14 m djup. Fyllning av gråbrun, grusig morän, enstaka 0,1-0,15 m stora stenar.

Id =399 Stolphål, 0,7x0,7m stor, 0,12 m djup. Svartbrun flammig matjordsfärgning.

Id =409 Stolphål, 0,6x0,3 m stor, 0, 25 m djup. Brunsvart sandig morän. Ligger i schaktkanten.

Id =450 Stenlyft, 0,8x0,8 m stor, 0, 38 m djup, fyllning av brun matjord. Stenlyft. Utgår.

Id =457 Grop, 0,80x0,90 m stor, 0,2 m djup. Fyllning av brunbeige grusig morän, brunsvart jordig, fet sand. Går delvis in i schaktkant.

Id =481 Kokgrop, 0,8x0,8 m stor, 0,3 m djup. Fyllning av gråbeige silt med rikligt med 0,1-0,2 m stora stenar ovan ett lager av svart sotig sand med träkol. Samma som A490

Id =526 Stolphål, 0,6x0,3 m stor, 0,15 m djup. Fyllning av svart, sotig silt, träkol.

Id =535 Stolphål, 0,4 x 0,3 m stor, 0,14 m djup. Fyllning av brunsvart silt med enstaka småsten,0,1-0,2 m stora.

Id =542 Ränna, 1,30 x 0,30 m, 0,18 m djup. Fyllning av brungrå silt. Rännan går tvärs över schaktet.

Id =546 Röjningsröse, ca 2,5 x 1.5 m stort. Ej undersökt.

Id =589 Stenlyft, 0,4 x 0,35 m stor, 0,02 m djup. Gråbrun matjord.

Id =594 Röjningsröse, ca 2 x 1.5 m stort. Ej undersökt.

Id =737 Härd, 0,70 x 0,30. Svart, sotig mylla, skörbränd sten i ytan. Ej undersökt.

Id =853 Röjningsröse, minst 2 x 1,5 m stort. Ej undersökt.

Id =929 Härd, 0,7 x 0,5 m stor. Svart sotig fyllning med skörbränd sten och träkol. Ej undersökt.

Id =971 Härd, 0,65 x 0,5 m stor. Svart sotig fyllning med träkol och skörbränd sten. Ej undersökt.

Id =993 Härd, 0,85 x 0,5 m stor. Svart sotig fyllning med skörbränd sten och träkol. Ej undersökt.

Id =1001 Härd, 1,45 x 0,8 m stor. Fyllning av svart sotig mylla med skörbränd sten och träkol. Ej undersökt.

Id =1016 Röjningsröse, ca 3 x 2 m stort. Ej undersökt.

Id =1109 Röjningsröse, ca 3 x 2,5 m stort. Ej undersökt.

Id =1122 Röjningsröse, ca 3,5 x 3,5 m stort. Ej undersökt.

Id =1176 Lager, 0,5 x 0,4 m stor, 0,03 m djup. Rest av lager av brun silt som sträcker sig över större delen av schaktet åt öster.

Id =1184 Lager, 0,65 x 0,55 m stor, max 0,05 m djup. Rest av lager, brun silt.

Id =1191 Stenlyft, Grå naturlig färgning. Ingen anläggning.

Id =1198 Lager av brungrå siltig morän. Jmfr 1176, 1184

Id =1213 Grop, 1,20 x 0,70 m stor, 0,4 m djup. Fyllning av svartbrun, torvig sandig mylla, träkol samt gråbrun mylla med enstaka 0,1-0,2 m stora stenar.

Id =1261 Röjningsröse, ca 3 m i diameter. Ej undersökt.

Id =1356 Grop, 1,0 x 1,0 m stor, 0,2 m djup. Fyllning av svart torvig mylla, rikligt med träkol, i botten brun torvig mylla enstaka stenar, 0,05-0,1 m stora.

Id =1398 Grop, 2 x 1,25 m stor. Ej undersökt.

Id =1465 Härd, 1,0 x 0,85 m stor. Fyllning av svart sotig mylla, skörbränd sten och träkol. Ej undersökt.

Id =1531 Grop, 0,37 x 0,22 m stor. Ej undersökt.

Id =1545 Härd, 1,7 x 1,1 m stor. Fyllning av svart sotig mylla, skörbränd sten och träkol.

Ej undersökt.

Id =1552 Grop, 0,5 m i diameter. Ej undersökt.

Id =1560 Grop, 0,54 x 0,22 m stor. Ej undersökt. Går in i schaktkanten.

Id =1613 Stolphål, 0,40 x 0,30 m stort, 0,32 m djupt. Fyllning av mörkbrun siltig mylla, enstaka stenar, träkol.

Id =1620 Röjningsröse, ca 4 m i diameter. Ej undersökt.

Id =1628 Röjningsröse, ca 4,5 x 4 m stort. Ej undersökt.

Id =1639 Röjningsröse ca 4 x 3,5 m i diameter. Ej undersökt.

Id =50006 Lager, Brun grusig silt.

Id =223 Röjningsrösebotten, ca ,4 x 1,1 m stor. Ej undersökt.

Bilaga 3

Fyndlista

Fnr	Sakord	Material	Antal	Vikt (g)
F1	avslag	bergart	2	15
F2	avslag/avfall	flinta	1	2
F3	avslag/avfall	kvarts	1	1

Bilaga 4

Koordinatpunkter

Punkt 1 – 6 för norra delen

- 1) X 6303273,335
Y 484440,613
- 2) X 6303265,025
Y 484460,463
- 3) X 6303215,053
Y 484461,617
- 4) X 6303183,664
Y 484472,35
- 5) X 6303169,236
Y 484463,579
- 6) X 6303146,385
Y 484479,736

Punkt 7 - 9 för sydöstra delen

- 7) X 6302916,092
Y 484527,568
- 8) X 6302810,831
Y 484379,715
- 9) X 6302686,1
Y 484517,224

Punkt 10 - 12 för sydvästra delen

- 10) X 6302480,645
Y 484160,066
- 11) X 6302792,578
Y 484203,875
- 12) X 6302695,835
Y 484158,241

